

ПРЕДГОВОР

Петият том от поредицата „БАЛКАНИТЕ – ЕЗИК, ИСТОРИЯ, КУЛТУРА“ съдържа изследванията на участници в международната научна конференция под този надслов, състояла се на 23 и 24 октомври 2015 г. във Великогърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“, с близо 70 участници. Публикуват се, след процедура по рецензиране и редакторска селекция, 51 текста от широкия тематичен профил на форума, привлякъл изследователи от България, Испания, Полша, Румъния, Сърбия. Участници в научния форум бяха както утвърдени специалисти в областта на балканистичните проучвания в един широк изследователски диапазон, така и млади учени – представители на престижни университети и научни институти.

Авторските публикации са тематично обособени в пет раздела, съответстващи на основните секции, в рамките на които протекоха заседанията на конференцията: *Интердисциплинарни аспекти на балканистичните проучвания* (14), *Балканското езиково пространство* (5), *Бит и култура, религия и всекидневие на Балканите* (12), *География и общества на Балканите* (17), *Балканските литератури и култури в динамиката на времето* (3).

В първия раздел се поставят въпроси от областта на историята, геополитиката, политологията, културологията, философията, социологията. Разискват се проблеми в широкия хронологичен диапазон от античността до съвременieto, които са пряко свързани с историческото развитие на Балканите. Очертават се и няколко тематични полета, отразяващи корелацията владетел – общество – държава в древността, реалните и митологичните измерения на образа на Византия и византийците, западноевропейските проекти и доктрини спрямо Балканите през XIX и XX век, държавността на Балканите в междувоенния период на XX век, политиката за разширяване на Европейския съюз в Западните Балкани, европейската интеграция като постоянен проблем на Балканите и др. Обособен тематичен кръг оформят статиите, насочени към различни аспекти от културата и културните институции на Балканите: идеята за институционализирано сътрудничество в балканските културни проекти и изследвания, посредническата роля на църковни институции, национални и международни културни организации в социокултурното пространство.

Балканското езиково пространство е традиционно присъстваща тематична област, тъй като въпросите, свързани с Балканския езиков съюз като дълбинно следствие от вековната дифузия на етноси, култури и езици продължават да бъдат актуални. Обективно протичащата динамика на обществени процеси с различен генезис винаги намира отражение в езика. Текстовете в този раздел съдържат нов поглед към структурни особености на балкански езици от центъра и периферията на Балканския езиков съюз, както и аналитични и сравнителни аспекти от топонимията, ономастиката, урбанонимията.

В широк тематичен и хронологичен диапазон са също темите, формиращи раздела, посветен на бита и културата, на религиите и всекидневието на Балканите. Пресечна точка на микро- и макроисторията в изследванията са православие, католицизмът и ислямът. Интересни акценти представляват погледите към връзката между бит и наследена култура: ритуалното хранене в древността като важна част от инициационния мито-ритуален комплекс, обвързан с народи, които следват този специфичен хранителен режим; регионът на Средна Странджа като зона на активни етнокултурни контакти между общности с различна народностна и религиозна идентичност; интригуващи щрихи от живота на атинянките през V в. пр. Хр.; основни параметри на личното и общественото пространство на търговците (католици, православни, мюсюлмани) в Румелия през XVI – XVII в. Тук са поместени и текстове, представящи отношения, връзки, взаимни прониквания между различни конфесии в региона на Българското черноморско крайбрежие чрез географията на религиозните контакти и конфликти през XIII – XIV в., различните нива на корелация между православни и католици (латини) през XIV в., пряко свързаните с регионалните характеристики на исляма особености на ранноосманските еднокуполни джамии в българските земи и др. На православие в микро- и макроинституционален план през османския и следосвобожденския период са посветени публикации за енорийското духовенство и взаимоотношенията между архиереи, свещеници и енориаши на базата на нов гръцки и османски документален материал; за допълнителните социални дейности, извършвани от представителите на православно духовенство в село Арбанаси; за благотворителната дейност на Българската православна църква и за ролята и действията на духовниците между политиката и религията (вкл. в контекста на изработването на българската Търновска конституция) и други.

Балканският регион винаги е бил изключително интересна и дискуссионна област за географски и образователни изследвания. През призмата на историко-географския подход напр. се коментира смисълът от съществуването и значението на бариери и мостове на Балканите в прекия и в преносния смисъл. В раздела, посветен на корелацията география – общества, са представени изследвания в диапазона от обществената география, през характеристики на природните и културните ландшафти, до актуални въпроси на културния туризъм и образователното пространство на Балканите. Поместени са също текстове, посветени на конкретни въпроси от физическата география и климатологията; на съвременните проблеми в социално-икономическото развитие на Балканския регион; на природните ресурси и демографския потенциал през призмата на политическите конфликти и военни действия от различен мащаб. Публикуват се емпирични и обобщаващи изследвания, посветени на сравненията на различни понятия за територия/пространство; на прегледа на разнообразни културни планове; на ръководните принципи, заложили в законодателните рамки и основните документи за планиране; на някои икономогеографски аспекти с

динамичен характер; на обработката, анализа и визуализацията на здравната информация. В друга група авторски текстове се прави опит за теоретична обосновка на тезата, че проектите, свързани с културния туризъм, са съвкупност от целенасочени дейности със силно изразен интегративен характер на научното и социалното познание. Като специфично културно и цивилизационно пространство с етническо, професионално и културно многообразие, балканският регион е обект на дидактическа интерпретация и в училищната география, която намира израз чрез сравнителен и ситуационен анализ на географското образование в България, Хърватия, Македония и Сърбия.

Разделът, посветен на балканските литератури и култури в динамиката на времето, по естествен начин завършва целостта на сборника. Литературната интерпретация на събития, процеси, духовни и дълбоко интимни личностни преживявания в контекста на балканското съжителство, освен чрез конкретиката на произведения от българската, румънската и сръбската литература, представлява и символиката на вековната философска същност на мостовете на Балканите: място за срещи, за диалог и за взаимно проникване на езици, религии, култури и историческа памет.

Като предметно състояние на духа и като връзка между пространствата и поколенията балканските мостове се срастват с пътищата, които водят в бъдещето. Вярваме, че и този научен сборник, който среща автори – носители на различни езици и култури, ще се воплътят в ролята на поредния мост към бъдещето.

INTRODUCTION

The fifth volume of the series “The Balkans – Languages, History, Culture” contains the papers of participants (about 70 in number) in the international scholarly conference under the same heading held on 23rd and 24th of October 2015 at “St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo. After a procedure of editorial selection and peer-review, 51 papers are published demonstrating the wide thematic range of the forum that has attracted the interest of researchers from Bulgaria, Spain, Poland, Romania, and Serbia. Outstanding specialists in the field of Balkan studies as well as young scholars – representatives of prestigious universities and scholarly institutes – participated in the conference.

The papers included in the present volume are thematically differentiated in five parts, which correspond to the main conference panels: *Interdisciplinary Aspects of Balkan Studies* (14 papers), *The Balkan Linguistic Space* (5 papers), *Mode of Life and Culture, Religion and Daily round in the Balkans* (12 papers), *Geography and Societies in the Balkans* (17 papers), *Balkan Literatures and Cultures in the Dynamics of Time* (3 papers).

The articles in the first part pose problems from the fields of history, geopolitics, politology, culturology, philosophy, sociology. The debated issues cover the wide chronological range from antiquity to the modern times and are directly related to the historical development of the Balkans. Several thematic fields could be outlined: the correlation ruler – society – state in antiquity, the real and mythological dimensions of the image of Byzantium and the Byzantines, the West-European plans and doctrines with regard to the Balkans in the 19th and 20th centuries, the Balkan state systems in the interwar period, the politics of enlargement of EU in the West Balkans, European integration as a constant issue in the Balkans, etc.

A differentiated thematic circle form the papers orientated towards various aspects of culture and cultural institutions in the Balkans: the idea of establishing a “Balkan Cultural Confederation” based on institutionalized co-operation in Balkan cultural projects and researches, the intermediary role of church institutions, national and international cultural organizations in the socio-cultural space.

The Balkan linguistic space is a traditionally present thematic field since the problems relating to the Balkan linguistic union – a profound consequence of centuries-old diffusion of ethnoses, cultures, and languages – continue to be topical. The objectively passing dynamics of social processes with different genesis always finds its language reflection. The texts in this part demonstrate a new vision of some structural peculiarities of Balkan languages from the centre and the periphery of the Balkan linguistic union as well as analytic and comparative aspects of toponymy, onomastics, and urbanonymy.

Quite a wide thematic and chronological range cover the topics forming the part of the collection devoted to the mode of life and the culture, the religions and the

daily round in the Balkans. A point of intersection of micro- and macro-history in some papers, are Orthodox religion, Catholicism and Islam. Interesting accents put the papers discussing the relations between mode of life and inherited culture: ritual feeding in antiquity as an important part of the initiatory mythic and ritual complex and the peoples that followed this specific dietary manner; the region of the middle part of Strandzha Mountain as a zone of active ethno-cultural contacts between communities with various national and confessional identity; intriguing aspects of the life of the Athenian women in the 5th c. BC; the main parameters of the private and social space of the merchants (Catholics, Orthodox Christians, Moslems) in Rumelia during the 16th – 17th centuries. Some of the papers present relations, connections, mutual penetration between various confessions in the region of the Bulgarian Black Sea coast through the geography of the religious contacts and conflicts in the 13th – 14th centuries, the peculiarities of the early Ottoman single-domed mosques in the Bulgarian lands directly connected with the regional characteristics of Islam, etc. To Orthodox Christianity in the Ottoman and the post-liberation periods in micro- and macro-institutional aspect are devoted papers on parochial clergy and the relations between Orthodox bishops, priests, and parishioners based on new Greek and Ottoman documentary sources; on the additional social activities done by the representatives of the Orthodox clergy of the village of Arbanassi; on the charity activities of the Bulgarian Orthodox Church and the role and the actions of the clerics between politics and religion (in the context of the working out of the Tarnovo Constitution), etc.

The region of the Balkans has always been a focus of great interest for research works in the fields of geography and education. The point of existence and the significance of barriers and bridges in the Balkans in a literal and figurative sense are commented in the light of the historical-geographical approach. In the part devoted to the correlation geography – societies, several papers are included covering a broad range of issues starting from social geography, through characteristics of natural and cultural landscapes, topical problems of cultural tourism and ending with the educational space in the Balkans. Some of the published texts discuss problems of physical geography and climatology, the social and economic development of the Balkan region, the natural resources and the demographic potential in the light of political conflicts and military operations on varying scale. Empiric and general research works are included in this part studying the juxtaposition of various terms of territory / space, devoted to the examination of cultural plans, the guiding principles set out in the legislative frameworks and the basic planning documents, some economic and geographic aspects with a dynamic character, the processing, analysis and visualization of sanitary information. In other group of papers, an attempt is made to give proof of the thesis that projects relating to cultural tourism are a combination of purposeful activities with a pronounced integrative character of scholarly and social knowledge. As a specific cultural and civilizational space with ethnic, confessional and cultural diversity the Balkan region is an object of didactic interpretation of school geography

as well, which finds expression through comparative and situational analysis of geographic education in Bulgaria, Croatia, Macedonia, and Serbia.

The part devoted to the Balkan literatures and cultures in the dynamics of time in a natural way completes the collection. The literary interpretation of events, processes, spiritual and deeply intimate personal experiences in the context of the Balkan co-existence except for the concreteness of works of the Bulgarian, Romanian, and Serbian literatures, represents the symbolism of the centuries-old philosophic essence of the bridges in the Balkans – a place for meetings, dialogue, and mutual penetration of languages, religions, cultures, and historical memory.

As an objectified state of mind and as a connection between the spaces and the generations the Balkan bridges unite with the roads that lead to the future. We believe that this scholarly collection of papers, which provokes the meeting of authors speaking different languages and bearing different cultures, will again materialize itself into the next bridge to the future.